

ВАРЛАМ ШАЛАМОВ

СЕРАФИМ

Превод от руски: Александър Талаков, 1994

chitanka.info

Върху черната опушена маса писмото изглеждаше като ледено късче. Вратичките на кръглата ламаринена печка бяха отворени, каменните въглища аленееха като сладко от червени боровинки в консервена кутия и леденото късче би трябвало да се разтопи, да изтънне, да изчезне. Ала то не се топеше и Серафим се изплаши, когато разбра, че това е писмо, писмо именно за него, за Серафим. Той се страхуваше от писмата, особено от тези без марки, с печати на учреждения. Беше израсъл на село, където и днес получената или изпратена, „битата“ телеграма е предвестник на трагични събития: погребение, смърт, тежка болест...

Писмото лежеше на масата, захлупено на адреса си — докато си размотаваше шала и разкопчаваше вдървилия се от студа овчи кожух, Серафим не откъсваше очи от плика.

На, беше заминал на дванадесет хиляди километра, отвъд високите планини и сините морета, в желанието да забрави и да прости всичко, а миналото не искаше да го остави на мира. Иззад планините беше пристигнало писмо, писмо от онзи, все още незабравен свят. Писмото беше пътувало с влак, със самолет, с параход, с автомобил, с еленов впряг до селището, където се беше скрил Серафим.

И ето че писмото беше тук, в малката химическа лаборатория, където Серафим работеше като лаборант.

Гредоредните стени, таванът, шкафовете в лабораторията бяха почернели не от времето, а от денонощно бутмящите печки и отвътре къщурката приличаше на едновремешна. Квадратните прозорци на лабораторията напомняха слюдените прозорци от епохата на цар Петър. В миналото стъклото беше кът и в рамката на прозорците поставяха гъсти метални решетки — за да може да се използва всяко късче стъкло, а в случай на нужда и парче от бутилка.

Жълтата електрическа крушка с абажур висеше от една греда като обесена. Светлината й ту отслабваше, ту се засилваше — в електростанцията вместо специален двигател работеха трактори.

Серафим се съблече и седна близо до печката, все още без да докосне плика. Беше сам в цялата лаборатория.

Преди година, когато се случи онова, на което му викат „семейно спречкане“, не пожела да отстъпи. Замина за Далечния север не защото беше романтик или човек на дълга. Допълнителното заплащане

също не го интересуваше. Но Серафим, както и хилядите философи и десетките негови познати, смяташе, че раздялата убива любовта, че километрите и годините ще се справят с каквато и да е мъка.

Мина година, но в сърцето на Серафим не се промени нищо и той тайно се чудеше на силата на своето чувство. Дали защото оттогава не беше говорил с жени? Тях просто ги нямаше. Имаше съпруги на големи началници — обществена класа, която бе страшно далеч от лаборанта Серафим. Всяка охранена дама се смяташе за красавица и тези дами живееха в селищата, където имаше повече развлечения и където ценителите на техните прелести бяха по-богати. Освен това в селищата имаше много военни — жените дори не ги заплашваше внезапно групово изнасилване от шофьори или криминални затворници — по пътищата и на малките участъци това се случваше често.

Затова геологопроучвателите и началниците на лагерите държаха жените си в големите селища — места, където маникуристките правеха цели състояния.

Но имаше и нещо друго — „телесният глад“ се беше окказал съвсем не толкова страшно нещо, както си беше мислил Серафим на младини. Просто трябваше по-малко да се мисли за това.

В мината работеха затворници и през лятото Серафим много пъти беше гледал от прага сивите редици на арестантите, които пропълзяваха в главната галерия и изпълзяваха от нея след края на смяната.

В лабораторията работеха двама инженери-затворници, идваха и си тръгваха под конвой и Серафим се страхуваше да ги заговори. Те му задаваха само делови въпроси — какъв е резултатът от анализа или от пробата, — той им отговаряше, като отместваше поглед. В това отношение го бяха наплашили още в Москва, когато склучваше договора за работа в Далечния север — казаха му, че там има опасни държавни престъпници, и Серафим се страхуваше да донесе на другарите си по работа дори бучка захар или парче хляб. Впрочем, него го следеше завеждащият лабораторията Пресняков, комсомолец, замаян от неочеквано голямата си заплата и високата длъжност, получена веднага след завършването на института. За главна своя задача той смяташе политическия контрол върху сътрудниците — затворници и волнонаемни, — а може би само това от него се искаше.

Макар и по-възрастен, Серафим послушно изпълняваше всичко, което завеждащият му заповядаше в смисъл на прословутата „бдителност“ и предпазливост.

За една година не беше разменил и десет думи на извънслужебни теми с инженерите-затворници.

А с дневалния и с нощния пазач изобщо не говореше.

На всеки шест месеца заплатата на работещия на Север по договор се увеличава с десет процента. След като получи втората надбавка, Серафим измоли да го пуснат до съседното селище, което беше само на сто километра — да си купи това-онова, да изгледа някой филм, да хапне в истинска закусвалня, „да погледа жени“, да се обръсне в бръснарница.

Серафим се качи в каросерията на един камион, вдигна яката си, загърна се хубаво и колата полетя.

След около час и половина камионът спря до някаква къщурка. Серафим слезе и примижа от силната пролетна светлина.

Отпреде му стояха двама с пушки.

— Документите!

Серафим бръкна в джоба на сакото и изстина — беше забравил паспорта си у дома. И сякаш напук нямаше нищо, с което да удостовери личността си. Нищо освен анализите на въздуха в шахтата. Наредиха му да влезе в къщата.

Колата замина.

Небръснатият, късо подстриган Серафим не внуши доверие на началника.

— Откъде си избягал?

— Отникъде...

Внезапен плесник го събори на земята.

— Отговаряй както трябва!

— Ще се оплача! — развика се Серафим.

— Ще се оплакваш, а? Ей, Семъон!

Семъон се прицели и с движение на гимнастик отмерено и точно ритна Серафим в диагфрагмата.

Серафим изохка и загуби съзнание.

Смътно си спомняше, че го влачиха нанякъде направо по пътя, загуби си шапката.

Чу се изщракване на ключалка, изскърца врата и войниците хвърлиха Серафим в някаква смърдяща, ала топла барака.

След няколко часа той дойде на себе си и разбра, че се намира в „изолатора“, където събираха всички бегълци и провинилите се арестанти от селището.

— Имаш ли тютюн? — попита някой от мрака.

— Не. Не пуша — виновно отвърна Серафим.

— Ама че глупак. Има ли нещо друго у него?

— Не, нищо. Може ли да остане нещо след тия корморани.

Серафим с мъка съобрази, че става дума за него, а „корморани“ сигурно викат на войниците от конвоя заради тяхната алчност и всеядност.

— Имах пари — каза Серафим.

— Точно така — „имал си“.

Серафим се зарадва и замълча. Беше взел със себе си две хиляди рубли и, слава Богу, те явно бяха на съхранение при конвоя. Скоро всичко щеше да се изясни, ще го освободят и ще му върнат парите. Това малко го поободри.

„Ще трябва да дам на войниците една стотачка, задето са ми ги пазили — помисли си той. — Впрочем за какво да им давам? За това, че ме пребиха ли?“

В малката барака без прозорци, където въздух влизаше единствено през вратата и през покритите с лед пролуки в стените, направо на земята лежаха двадесетина души.

Серафим усети, че е гладен, и попита съседа си кога ще дават вечерята.

— Ти какво, да не би наистина да си волнонаемен? Утре ще ядеш. Нали сме на дажба — триста грама хляб и чаша вода на денонощие. И седем килограма дърва.

Серафим никъде не го викаха и той прекара тук цели пет дни. През първия ден викаше и блъскаше по вратата, но след като дежурният от конвоя успя да го цапардоса с приклада по челото, престана да се оплаква. Вместо загубената шапка му дадоха някакъв парцал, който едва успя да си навлече върху главата.

На шестия ден го извикаха в канцеларията, където зад писалището седеше същият началник, който го беше „приел“, а до стената стоеше завеждащият лабораторията, ужасно недоволен и от

отсъствието на лаборанта, и от това, че си беше загубил времето да пътува, за да удостовери личността му.

Пресняков тихо ахна, когато видя Серафим — със синината под дясното око и с мръсната, парцалива платнена шапка на главата. Беше облечен с тясна, изпокъсана ватенка без копчета, брадясал, мръсен — стана така, че кожухът му остана в карцера, — с червени, възпалени очи, — Серафим му направи ужасно впечатление.

— Е — рече Пресняков, — той е. Можем ли да тръгваме? — И завеждащият лабораторията помъкна лаборанта си към изхода.

— А ппарите? — измуча Серафим, като се опъваше и се мъчеше да се откопчи от Пресняков.

— Какви пари? — в гласа на началника прозвучаха метални нотки.

— Двете хиляди рубли. Толкова имах у себе си.

— Ето, виждате ли — изсмя се началникът и смушка Пресняков.

— Нали ви казах? Пиян, без шапка...

Серафим прекрачи прага и до вкъщи не обели нито дума.

След този случай той започна да мисли за самоубийство. Дори попита инженера-затворник как така той, арестантът, още не се е самоубил.

Инженерът бе поразен — та нали за една година Серафим не бе разменил с него дори две думи. Помълча, като се опитваше да го разбере.

— Ама как? Как живеете? — шепнеше възбудено Серафим.

— Да, арестантският живот е низ от унижения от мига, когато човек отваря очи, и до началото на благодатния сън. Да, всичко това е така, но човек свиква. И тук има по-добри и по-лоши дни, дните на безнадеждност се редуват с дни на надеждата. Човек живее не защото вярва в нещо или се надява на нещо. Пази го инстинктът за живот — така, както пази всяко животно. А и всяко дърво, всеки камък биха могли да повторят същото. Страшното е, когато трябва да се борите за живота в самия себе си, когато нервите са опънати, възпалени, пазете се да не оголите тогава сърцето си, ума си откъм някоя неочеквана страна. Съсредоточили остатъците от силата си срещу нещо, пазете се от удар в гърба. Силите ви може да не стигнат за тази нова, непозната борба. Всяко самоубийство винаги е резултат от двойно въздействие, поне по две причини. Разбрахте ли ме?

Серафим разбираше.

Сега седеше в опушната си лаборатория и си спомняше за това свое пътуване кой знае защо с чувство на срам, на тежка вина, която го бе притиснала завинаги. Не му се живееше.

Писмото все още беше върху черната лабораторна маса, Серафим не смееше да го докосне.

Той си представи редовете му, буквите, написани с почерка на жена му, почерк с ляв наклон — по този почерк се познаваше възрастта ѝ, понеже през двадесетте години в училищата вече не учеха, че трябва да се пише с наклон надясно, та тя пишеше както си иска.

Серафим си представи редовете от писмото, сякаш го прочете, без да къса плика. То можеше да започва така: „Скъпи мой“ или „Скъпи Сима“, или „Серафим“. Страхуваше се от последното.

Ами ако накъса писмото на ситни парченца и го хвърли в рубиновия огън на печката, без да го прочете? И целият този кошмар ще свърши, отново ще му е по-леко да диша — дори само до следващото писмо. Но нима в края на краищата ще излезе такъв страхливец! Изобщо не е страхлив, страхливец е инженерът и той ще му го докаже, ще докаже на всички.

И Серафим взе писмото, обърна го с адреса нагоре. Беше познал — писмото бе от Москва, от жена му. Той яростно разкъса плика, отиде под крушката и го прочете прав. Жена му пишеше, че се развежда.

Хвърли писмото в печката, то лумна в бял пламък със синя ивичка по края и изчезна.

Серафим започна да действа уверено, без да бърза. Извади от джоба си ключовете и отвори шкафа в стаята на Пресняков. Изсипа в една мензурка щипка сив прах от някакъв буркан, гребна с канчето вода от кофата, наля малко в мензурката, разбърка разтвора и го изпи.

Усети само парене в гърлото и леко гадене.

Седя цели тридесет минути, без да мисли за нищо, загледан само в стенния часовник. Никакъв ефект освен болката в гърлото. Тогава Серафим се разбърза. Издърпа чекмеджето на масата и извади джобния си нож. Сетне разряза с него вената на лявата си ръка. По пода потече тъмна кръв. Серафим се зарадва, когато усети обземащата го слабост. Но кръвта течеше все по-слабо и по-слабо.

Той разбра, че тя няма да изтече, че ще остане жив, че самозащитата на собственото му тяло е по-силна от неговото желание да умре. Веднага се сети какво трябва да направи. Криво-ляво пъхна едната си ръка в ръкава на късия кожух — без него навън щеше да му е много студено — и гологлав, с вдигната яка, се затича към реката, която течеше на стотина крачки от лабораторията. Към планинската река с дълбоки, тесни топлици, от които в тъмния мразовит въздух се издигаше пара като от вряла вода.

Серафим си спомни как късно наесен миналата година беше паднал първият сняг и реката се бе покрила с тънък ледец. Върху него кацна една изнемощяла от борбата със снега патица, изостанала от ятото си. Серафим си спомни как на леда изтича някакъв човек, затворник, и се опита със смешно разперени ръце да хване патицата. Тя се спускаше към най-близкия топлик, гмуркаше се в него и изплуваше в следващия. Човекът тичаше и проклинаше птицата — беше измъчен не по-малко от нея, но продължаваше да тича подире ѝ от топлик към топлик. На два пъти ледът се чупеше под тежестта му, затворникът псуваше страшно и дълго се измъкваше от водата.

Наоколо имаше много хора, ала никой не помогна нито на патицата, нито на ловеца. Това си беше негова плячка, негова находка, а за помощта трябваше да се плаща, уловът да се подели... Останалият без сили човек пълзеше по леда и проклинаше целия свят. Всичко свърши с това, че патицата се гмурна и не изплува — сигурно се беше удавила от умора.

Серафим си спомни, че тогава се опитваше да си представи смъртта ѝ, как се мята под леда и как вижда през него синьото небе. Сега Серафим тичаше към същото място на реката.

Той скочи право в мразовитата вода, от която се издигаше пара, и разтрости покрития с пухкав сняг край на леда. Водата му стигаше до кръста, но течението беше силно и го събори. Той захвърли кожуха си и сплете ръце, като се насили да се гмурне под леда.

Но наоколо вече викаха и тичаха хора, мъкнеха дъски и ги закрепваха напряко на топлика. Някой успя да го хване за косата.

Понесоха го направо към болницата. Съблякоха го, стоплиха го, опитаха се да му дадат да пие топъл, сладък чай. Серафим мълчеше и въртеше глава.

Лекарят се приближи до него, в ръката си държеше спринцовка с разтвор на гликоза, ала видя разкъсаната вена и вдигна поглед към Серафим.

Серафим се усмихна. Инжектираха му гликозата в дясната ръка. Опитният стар лекар пъхна една шпатула между зъбите му и отвори устата, видя гърлото на Серафим и извика хирурга.

Операцията бе извършена веднага, но вече бе късно. Стените на stomаха и хранопроводът бяха разядени от киселината — първоначалната сметка на Серафим се беше оказала абсолютно вярна.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.